

Bu dünyanı dolandırın...

Arxiv hər bir ölkənin tarix kitabıdır. Bu kitab əsrlərlə insanlıq tarixçəsini yaşadan xəzinədir. İnsan doğulandan hər bir dəqiqəsi, hər anı tarixə döndür. Arxivsiz ömür sürmək, ulularımızın izini göyərtmək mümkünsüzdür. Buna görə də nəinki tarixi yazanlar, hətta adi insanlar belə istəməz bu mənəvi xəzinəyə müraciət etmək məcburiyyətindədirlər.

Nizami Cəfərovun 1991-ci ildə qələmə aldığı bu kitab, alim, yazıçı Manaf Süleymanovun həyat və fəaliyyətini, keçdiyi ağır yolu əks etdirən ömür dastanıdır. O Manaf Süleymanovun ki, son illərdə yazdığı əsərlərin "qida"sını arxivlərdən almışdı.

1960-cı illərdə nəsrimizə və poeziyamıza gənc istedadların sürətlə "hərəkətə keçməsi" Azərbaycan ədəbiyyatında dönüş əmələ gətirdi. Bu gənclər sələflərindən fərqli olaraq mətbuata daha cəsarətlə yazılmış əsərlər çıxarırdı. Düzdür onların bu cəsarətli yazılarına qarşı haqlı-haqsız "hücumlar" öz işini görürdü. Lakin bu cür yazılan bədii əsərlər nə qədər çox olurdusa, bir o qədər də oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanırdı. İndi artıq Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli sənətkarları kimi tanınan yazıçı və şairlərimiz həmin dövrlərin "məngənə"sindən çətinliklə də olsa çıxıb bildilər. Tarix sonradan bu yazıların vicdanla qələmə alındığını, düzgün və vaxtında yazıldığını sübuta yetirdi.

"60-cılar"ın yaratdığı ədəbi-ictimai təkənin 70-ci, 80-ci illərdə yeni tənqidçi-ədəbiyyatşünaslar nəslini yetişdirdi. Əgər həmin illərdə ədəbiyyata gələn tənqidçilər ədəbiyyatın yalnız bir sahəsini tədqiq obyektinə çevirirdisə, ədəbiyyatşünaslıq sahəsində ən gənc alim sayılan Nizami Cəfərov qısa bir müddət ərzində müxtəlif mövzulara müraciət etməyə başladı. İlk qələm təcrübəsini dilçiliyə həsr edən, bu sahədə ciddi elmi araşdırmalar aparan, həmçinin ədəbi tənqidimizdə kifayət qədər diqqət çəkən məqalələrin müəllifi olan N.Cəfərov, sonralar nəinki nəsr və poeziyaya, hətta siyasi mövzularda belə fikir söyləməkdən çəkinmədi.

N.Cəfərov ədəbiyyatımızın bütün sahələrində köhlənini çapmağa qadir olan ziyalıdır. Təsədüfi deyil ki, bir-birinin ardınca "Azərbaycan türkçəsinin milliləşməsi tarixi", "Koroğlu"nun poetikası", "Türk dünyası: xaos və kosmos", "Eposdan kitaba", "Genezisdən tipologiyaya", "Azərbaycanşünaslığa giriş", "Azərbaycanın mədəniyyəti məsələləri", "Türkiyə Atatürkün, Azərbaycan Heydər Əliyevin əsəridir", "Klassiklərdən müasirlərə", "Türk xalqları ədəbiyyatı" və s. bir-birindən fərqli əsərləri həmişə tənqiddin diqqət mərkəzində durur.

Akademik Tofiq Hacıyev Nizami Cəfərovun hələ tələbəlik illərindən onun fitri istedadına bələd olduğunu belə xatırlayır:

"Universitetin (BDU nəzərdə tutulur - A.K.) IV kursunda oxuyarkən Tələbə Elmi Cəmiyyəti xətti ilə Nizamini Qazan Universitetinə göndərdim. Məruzəsini (Nizami Cəfərov - A.K.) bitirdikdən sonra bir yerli professor deyir ki, biz tələbələrin elmi işlərini dinləyirik, elmi dərəcələrinin yox. Professor bildirir ki, bu Nizami Cəfərov Azərbaycan Dövlət Universitetinin IV kurs tələbəsidir. Sovet dövrünün görkəmli türko-luqu, o zaman Qazan Pedaqoji İnstitutunun rektoru, professor Mirfətey Zəkiyev heyran və sevinclə tələbəmin bu parlaq istedadına görə mənə təşəkkür və təbrik məktubu yazmışdı".

N.Cəfərov məhsuldar tədqiqatçıdır. O eyni vaxtda kürsüyə qalxıb müvəffəqiyyətlə doktorluq dissertasiyası müdafiə etməyə, kürsüdən düşən kimi qələmə alacağı əsərin ilk cümləsini yazmağa qadir tədqiqatçı-alimdir.

Təsədüfi deyil ki, N.Cəfərov "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetinin əməkdaşı olanda, bir tərəfdən, doktorluq müdafiəsinə hazırlaşır, digər tərəfdən Manaf Süleymanov fenomeni onu sakit buraxmır, yazıçı haqqında genişhəcmli yazı qələmə almağı qarşısına məqsəd qoyur.

Qocaman yazıçı, alim olan Manaf Süleymanov haqqında əsər yazmaq

N.Cəfərovun çoxdankı arzusu idi. Şəxsiyyətinə, müdrikliyinə, qələminə ehtiramla yanaşan, (kimliyindən asılı olmayaraq hər bir şəxsə isti münasibət N.Cəfərovun xasiyyətindən irəli gəlir) ona övlad münasibəti göstərən N.Cəfərov yazıçı ilə görüşməyi qəti edir, saatlarla onun danışdığı yerli-yataqlı xatirələri qələmə (diktofona yox) almağa müvəffəq olur. Yazını qələmə almaq Nizami müəllimə o qədər də çətin olmur. Kitabın başlanğıcında müəllif bu barədə deyir:

"Mən çox adamlar görmüşəm, çox adamlarla həmsöhbət olmuşam, amma Nizami müəllim kimi söhbətçil, müdrik adamlara az-az rast gəlmişəm; həlim, bununla belə inamlı səsi, işıqlı siması, ağayana hərəkətləri onu mənə sevdirdi və mən ona saatlarla bu dünyagörmüş kişinin xatirələrinə qulaq asmaqdan doymadım..."

Nəhayət qocaman yazıçı haqqında qələmə aldığı ömür dastanı 1993-cü ildə "Yazıçı" nəşriyyatında işıq üzü görüb oxucuların stolüstü kitabına çevrildi.

Qeyd edək ki, Manaf Süleymanovun Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət arxivində saxlanılan şəxsi sənədləri arasında mühafizə olunan əsərin əl-yazmasında adı "Manaf Süleymanov, yaxud tarixə dönmüş günlər" yazılsa da, nəşriyyat ona "Dolan, kəfkirim, dolan..." adını verməyi məsləhət bilib. Və müəllif də etiraz etməyib.

O zaman kiril əlifbası ilə nəşr olunmuş əsərin maraqlı, sadə dillə qələmə alındığını, oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılandığını nəzərə alıb, onu müasir əlifba ilə yenidən nəşr edilməsini məqsədə uyğun hesab etdik.

Müəllif əsərdə yazıçının nəinki xatirələrinə, həmçinin bədii yaradıcılığının təhlilinə də geniş yer ayırır. Onun qələmə aldığı hər bir əsər haqqında elmi mülahizələrini bildirir. Yazıçının doğulduğu Böyük Qafqaz sıra dağlarının qoynunda yerləşən Lahıc kəndi, onun dünyanı heyranə gətirən sənətkarları: bənnaları, dabbaqlıq, başmaqçılıq kimi sahələri,

xüsusilə bu torpağın "gerbi" sayılan misgərləri haqqında geniş söhbət açır.

N.Cəfərov da bu kontekstdən yazıçının həyatının görünməyən məqamlarını sadə, oxunaqlı bir dildə qələmə alıb.

Əsərə bu şirinlik, istilik, doğma lıq haradan hopmuşdu? Nədənir Nizami müəllimin bu torpağa hədsiz məhəbbəti? Əsərin "Son sözü"ndə müəllifin Manaf Süleymanova yazdığı açıq məktubdan aydın olur ki, Nizami müəllimin atası Qulu müəllim bir zaman təbiətin bəxş etdiyi bu gözəl yerlərdə müəllimlik etmiş, uşaqlara dilin, ədəbiyyatın sirlərini öyrətmişdi. Anasının bu yerin insanlarını, onların xoş rəftarını, isti münasibətlərini, az-çox öyrəndiyi Lahıc dilini hələ də unutmadığını xatırlayır. Ailə öz ata ocağına qayıtdıqdan sonra həmin səfalı yerlərdən tez-tez söhbət açır, dəfələrlə qonaq olduğu İbrahim müəllimin, Çerkəz xalanın şirini söhbətlərini isti bir duyğu ilə yada salmış.

"Dolan, kəfkirim, dolan..." uşaqlıq illərini Lahıcda keçirmiş müəllifin doğma yerlərə mənən-ruhən qayıdışıdır... Heç nə səbəbsiz deyil... Və doğrudan da, bu dünyanı bir dolandırın var...

Manaf Süleymanovun ömür dastanı olan bu kitab maraqla oxunur, ibrətamiz və düşündürücüdür.

Aslan KƏNAN.